YENİ ANAYASA GÜNDEMİNİN ANLAMI ÜZERİNE

ON THE MEANING OF THE AGENDA FOR A NEW CONSTITUTION

Sezgin BAŞ*

Öz

Bu çalışma, mevcut konjonktür altında Türkiye'de yeni bir anayasa girişiminin gerekli olup olmadığını ve bu girişimin ne anlama geldiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. 1982 Anayasası birçok kez kapsamlı değişiklikler geçirmesine rağmen halen siyasilerin ve toplumun çoğunluğu tarafından eleştirilere maruz kalmaktadır. Bu doğrultuda 2021 yılında iktidar bloku tarafından yeni anayasa çağrısı yapılmıştır. Ancak, muhalefet 2011 yılındaki sürecin aksine iktidar blokunun bu çağrısına olumsuz cevap vermiştir. Dolayısıyla siyasal elitler arasında yeni anayasanın zamanına ilişkin bir uyuşmazlık olduğu gibi yeni anayasanın içeriği üzerinde de anlaşmazlık bulunmaktadır. Bunun da ötesinde yeni anayasa, farklı bir anayasacılık paradigmasının zuhur etmemesi karşısında rejimin temelleri anlamında eski anayasayı büyük ölçüde takip edecektir.

Anahtar Kelimeler: *Sivil anayasa, yeni anayasa, anayasa yapımı, 1982 Anayasası, yeni bir anayasa ihtiyacı.*

Abstract

This study aims to evaluate whether Turkey's attempt to make a new constitution is necessary and what this attempt means under the current conjuncture. Although the 1982 Constitution has undergone comprehensive changes many times, it is exposed to criticism by the majority of politicians and society. In this direction, a call for a new constitution was made by the ruling coalition in 2021. However, unlike the process in 2011, the opposition responded negatively to this call of the ruling coalition. So there is a disagreement among the political elites regarding the time of the new constitution, as well as over the content of the new constitution. Moreover, the new constitution will largely follow the old constitution in terms of the foundations of the regime, in the absence of a different paradigm of constitutionalism.

Keywords: *Civil constitution, new constitution, constitution making, 1982 Constitution, need of a new constitution.*

* Araştırma Görevlisi, Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, szgnbas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6368-7263

Geliş Tarihi: 28.02.2022
Kabul Tarihi: 22.04.2022

Extended Abstract

It has been suggested for years that a new constitution should replace the 1982 Constitution in Turkey. Making many comprehensive amendments to the 1982 Constitution did not appease the criticisms directed at the Constitution, hence the desire for a new constitution. The political actors and the majority of the people argue that the 1982 Constitution was made by the coup plotter instead of the people themselves, that the constitution is pro-state authority instead of being liberal and individualist, and that it contains ideological elements. So they advocate making a new democratic and liberal constitution while others claim that many comprehensive changes were made in the 1982 Constitution in the direction of democracy, fundamental rights, and freedoms, and the rule of law. Some authors state that there is a consensus on the foundations of the regime and that the existing flaws can be eliminated by constitutional amendments. For this reason there is no need to make a new constitution. This study aims to evaluate whether Turkey's attempt to make a new constitution is necessary under the current conjuncture and what this attempt means.

The question of when a new constitution is needed is an issue that requires to be decided within the context of each country. Considering the current discourses of the Justice and Development Party (JDP or Ak Party), the positions of political actors and the status of the current constitution, the attempt to make a new constitution will largely be deprived of a characterization as new. First of all, it is obvious that there are many problems or controversial issues that need to be corrected in the 1982 Constitution. However, the Ak Party and the majority of the society do not seem to have the willpower to change the unalterable articles of the 1982 Constitution in the new constitution to be introduced. Even if the ruling coalition (JDP and NMP) wants to do this, the current conjuncture and political conditions will not allow it. In that case, the so-called new constitution will define the Republic of Turkey as a democratic, social and secular state of law, as in the 1982 Constitution. As a matter of fact, considering the wishes for a democratic and liberal constitution, it is clear what elements a liberal constitutional democracy consists of. Therefore, the constitution that will be put forward will have a great similarity to the old constitution, at least in terms of the foundations of the regime. In this case, there is no need for such a fuss to make the new constitution so important in the eyes of the people. Moreover, the fact that political parties have bottom lines, as seen in the Constitution Reconciliation Commission convened under the umbrella of the Turkish Grand National Assembly in 2011, shows that consensus on many issues could not be reached for now. The absence of consensus will stand as a major obstacle to the new

constitution. The fate of the new constitution will not be different from that of the 1982 Constitution. So, what does the search for a new constitution in Turkey mean?

Within the framework of the considerations above, the search for a new constitution by political parties will not go beyond a label and that label will be used as a political advertising tool. The JDP's constitution making method is also open to criticism. Especially during the 2017 constitutional amendment process, the draft constitutional amendment was prepared behind closed doors, away from discussion, negotiation and transparency. The 2017 Constitution referendum took place in an election mood, rather than voting on the constitutional amendment. Considering the fact that Turkey has assumed a heavy political polarization, the process of making a new constitution carries the danger of increasing the existing conflicts and divisions rather than reducing them.

This study consists of three parts. In the first chapter, an answer has been sought to the question of when a new constitution will be needed. In the second part, the question of whether there is a need for a new constitution in Turkey will be evaluated according to of the views in the doctrine and recent constitutional developments. In the last part, it will be revealed what it means to call for a new constitution in Turkey under the current conditions.

Giriş

1982 Anayasası yerine sivil (yeni) bir anayasanın yapılması, yıllardır dile getirilmekte ve gündemi zaman zaman meşgul etmektedir. 1982 Anayasası'nda birçok kapsamlı değişikliğin yapılması da Anayasa'ya yöneltilen eleştirileri ve dolayısıyla yeni bir anayasa isteğini ve talebini dindirememiştir. Siyasal aktörlerin ve halkın büyük bir çoğunluğu, 1982 Anayasası'nın darbeciler tarafından yapıldığını, özgürlükçü ve bireyci olmak yerine devlet otoritesi yanlısı olduğunu, ayrıca ideolojik unsurlar barındırdığını ileri sürerek demokratik ve özgürlükçü yeni bir anayasa yapılmasını savunmaktadır. Azınlıkta kalan karşıt görüştekiler ise 1982 Anayasası'nda demokrasi, temel hak ve hürriyetler ve hukuk devleti yönünde birçok kapsamlı değişikliğin yapıldığını, rejimin temelleri konusunda konsensusun bulunduğunu, var olan kusurların ise anayasa değişikliği ile giderilebileceğini, dolayısıyla yeni baştan bir anayasaya gerek olmadığını ileri sürmektedir. İşte bu çalışma, mevcut konjonktür altında Türkiye'nin yeni bir anayasaya ihtiyaç duyup duymadığını ve yeni anayasa gündeminin ne anlama geldiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın kaleme alınmasına yol açan asıl neden ise Ak Parti'nin yeniden sivil bir anayasa yapma isteğini kamuoyu ile paylaşmasıdır. Ak Parti iktidar olduğu günden itibaren kapsamlı iki büyük anayasa değişikliğini (2010 ve 2017) istediği şekilde gerçekleştirmeyi başarmıştır. Ancak, iktidar bloku hala darbe anayasasından kurtulunması gerektiğini ve bu doğrultuda, demokratik ve özgürlükçü yeni bir anayasanın yapılmasını savunmaktadır. Siyasi elitlerin açıklamaları dikkate alındığında, aşağıda aktaracağımız üzere, yapılacak yeni anayasada da devletin demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olma niteliği korunacaktır. Nitekim, ana siyasi aktörler arasında devletin temel nitelikleri açısından büyük bir tartışmanın olduğunu da söyleyemeyiz. Bunun da ötesinde, yeni anayasa, diğer anayasal hükümlerde, kurumsal düzenlemelerin (yasama ve yürütme ilişkilerinin ve yüksek yargının dizaynı) dışında, 1982 Anayasası'ndan önemli bir farklılığı temsil etmeyecektir. O halde, Ak Parti ve ittifak yaptığı MHP'nin yeni bir anayasa isteği veya çağrısı ne anlama gelmektedir? Yeni bir anayasa sadece bir etiketten mi ibaret kalacaktır yoksa 1982 Anayasası'ndan gerçek bir kopuşu ifade edebilecek midir?

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yeni bir anayasaya ne zaman ihtiyaç duyulacağı sorusuna cevap aranacaktır. İkinci bölümde, Türkiye örneği açısından yeni bir anayasa tartışması, doktrinde ileri sürülen görüşler ve son dönemdeki anayasal gelişmeler çerçevesinde yürütülecektir. Son bölümde ise Türkiye'de yeni anayasa gündeminin mevcut koşullar altında ne anlama geldiği irdelenecektir.

I. Yeni Bir Anayasa Ne Zaman Yapılmalıdır? Ya da Ne Zaman Yeni Bir Anayasaya İhtiyaç Duyulur?

Ne zaman yeni bir anayasanın yapılması gerektiği, her ülkenin kendi bağlamı içinde değerlendirilerek karara bağlanması gereken bir konudur. Zira her bir ülke farklı bir anayasal duruma sahiptir. Bununla birlikte, yeni bir anayasa yapımını büyük ölçüde zorunlu kılan ortak durumlar baş gösterebilir. Bu durumlar, bağımsızlık mücadeleleri sonrası yeni bir devletin kurulması, askeri darbe, halk ayaklanmaları veya devrim gibi olgulardır. (Tumay, 2015: 38). Örneğin, 1960 ve 1980 darbeleri sonrasında Türkiye'de ve Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte halk ayaklanmalarıyla otoriter liderlerin devrilmesi sonrasında Tunus, Mısır, Libya ve Yemen'de yeni anayasa yapım süreçleri yaşanmıştır. Ayrıca, bu gibi yeni bir anayasayı neredeyse zorunlu kılan durumlardan başkaca nedenler de bulunmaktadır.

Bu durumlardan biri, mevcut anayasanın zaman içerisinde ortaya çıkan siyasal, sosyal ve hukuki gelişmelerin gerisinde kalması ve anayasanın beklenti ve ihtiyaçları karşılamaktan uzak olması nedeniyle yeni bir anayasa ihtiyacının ortaya çıkmasıdır (Bozkurt, 2018: 79).

Anayasanın itibarsızlaştığı durumlarda da mevcut anayasa yerine yeni bir anayasa yapılmasını doğurabilir. Anayasanın itibarsızlaşması, anayasaların otoriter lider veya darbeci bir askeri cunta tarafından yapılması ya da anayasa yapım sürecinde temel siyasal grupların katılımının yokluğundan kaynaklanabilir. Türkiye açısından bu neden, yeni bir anayasa arayışının en önemli nedenlerinden birisi olarak belirtilebilir.

Bunların da ötesinde, politik dinamikler yeni bir anayasa yapımının tercih edilmesine yol açabilir. Eğer anayasa değişikliğinin kabulü için nitelikli bir karar yetersayısı öngörülüyorsa bu zorlu yol yerine yeni bir anayasa yapımı tercih edilebilmektedir (IDEA, 2018: 4). Tabi ki, yeni bir anayasa yapım süreci geniş kapsamlı bir referandum gibi başarılması zor bir yol öngörüyorsa karar alıcı konumda bulunanlar anayasal değişimi[1], anayasa değişikliği yoluyla gerçekleştirmeye teşebbüs edebilirler (IDEA, 2018: 4). Bu taktirde, yeni anayasa, yeni bir başlangıcın sembolik bir işareti olarak düşünülmektedir (IDEA, 2018: 4). Aynı şekilde, mevcut anayasa saygı duyulan ve derin bir sembolik güce sahip bir metinse anayasal değişimin, yeni bir anayasa yapımı yerine anayasa değişikliği ile yapılması siyasal aktörler için daha olası gözükebilmektedir (IDEA, 2018: 4).

Ülkenin nasıl bir anayasal geleneğe sahip olduğu da yeni bir anayasa sürecinin başlatılmasında rol oynayabilir. Kapsamlı bir anayasal değişim, anayasal sürekliliğe fazlasıyla önem verilmeyen rejimlerde mevcut anayasa ile kesinti öngörecek şekilde bir kurucu iktidar tarafından yeni bir anayasa yapmak suretiyle gerçekleştirilebilir (IDEA, 2018: 5). Ancak, anayasal sürekliliğe önem verilen ülkelerde kapsamlı ve derin anayasal değişimlerin dahi anayasa değişikliği ile yapılabilmesi mümkündür.

En nihayetinde, mevcut anayasa yerine yeni anayasa yapılması bir ihtiyaca karşılık gelmelidir. Devamında, yeni bir anayasa yapımının başarılı olması ise anayasal değişim ihtiyacının gerekliliği ve içeriği üzerinde bir uzlaşının bulunduğu dönemde yapılmasına bağlıdır (Bozkurt, 2018: 234). Böyle bir uzlaşının yokluğu halinde yeni anayasa yapım süreci beraberinde yeni tartışmalara yol açacak ve eski metin gibi etkinlikten yoksun kalacaktır. Hatta bu zamanlarda gerçekleştirilen bir anayasa yapım süreci, toplumda var olan farklılık ve uyuşmazlıkları daha da belirgin hale getirebilir veya keskinleştirebilir (Bozkurt, 2018: 270). Yeni anayasa yapımıyla nasıl bir ihtiyacın giderileceği veya hangi faydaların elde edileceği sorusuna tatmin edici bir cevap verilemediği durumlarda yeni anayasayı gerektiren faktörler ya mevcut değildir ya da anayasa yapımına girişmenin zamanlaması yanlıştır (Bozkurt, 2018: 234).

1 Anayasal değişim ile anayasa değişikliği farklı kavramlardır. Anayasal değişim, esas itibarıyla yeni bir anayasa yapımı veya formel bir anayasa değişikliği ile gerçekleşir (Özbudun, 2012:110). Ancak, bu iki yol dışında da başka anayasal değişim yolları olabilir. Mesela anayasa hükümlerine ilişkin yorumların yargı kararlarıyla değiştirilmesi de anayasal değişimin kapsamına girmektedir (Gözler, 2011: 336).

Peki, yeni anayasa ihtiyacının var olup olmadığının tespiti nasıl yapılacaktır? Bir anayasanın istikrara ve meşruluğa sahip olması halkın nazarında kabul edilebilirliğine bağlı olduğundan yeni bir anayasa yapımına girişilmeden önce halkın yeni bir anayasa ihtiyacının teyit edilmesi gerekmektedir. Zira halkın geniş kesimlerinin talebine dayanmayan yeni anayasa, daha başlangıçtan itibaren sorunlu doğmuş olacaktır (Bozkurt, 2018: 87). Halkın mevcut anayasadan memnuniyetsizlikleri, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiler tarafından dile getirilebilir (Gönenç, 2013: 1072). Ancak, yine de halkın yeni bir anayasaya ihtiyaç duyduğunun teyit edilmesi yeni anayasa yapım sürecine girişilmeden önce atılacak en önemli adımlardan birisidir (Gönenç, 2013: 1072). Halkın yeni bir anayasa ihtiyacı, kamuoyu yoklamalarıyla veya resmi bir referandum neticesinde tespit edilebilir (Bozkurt, 2018: 87).

II. Türkiye'nin Yeni Anayasaya İhtiyacı Var Mıdır?

Türkiye'de 2011-2015 yılları arasında TBMM'de dört siyasi partinin oluşturduğu Anayasa Uzlaşma Komisyonu çalışması öncesinde anayasa ihtiyacını belirlemeye yönelik bir halkoylaması yapılmadığı dikkate alındığında, bundan sonraki süreçte de halkın anayasa talebinin teyit edilmesi amacıyla bir halkoylamasının yapılması olası gözükmemektedir. O halde, yeni bir anayasaya ihtiyaç duyulup duyulmadığı mevcut konjonktür çerçevesinde irdelenmelidir. Bu değerlendirmeye geçmeden önce yeni anayasa konusunda doktrindeki temel görüş farklılığını belirtmek gerekir.

Doktrinin çoğunluğu, genel olarak, 1982 Anayasası'nın bir darbe anayasası olduğu, temel hak ve özgürlükleri daha çok koruyan ve daha demokratik bir anayasanın elzem olduğu kanaatindedir. Karşı görüş ise 1982 Anayasası'nın, genel itibarıyla, birçok değişiklik geçirmesi nedeniyle demokratik ve özgürlükçü olmayan görüntüsünden bir hayli uzaklaştığını ve bu doğrultuda yeni bir anayasaya gerek olmadığını belirtmektedir (Uluşahin, 2011: 22).

Yeni anayasa arayışı ile ilgili olarak ileri sürülen görüşlere daha ayrıntılı bakacak olursak; Türkiye'de yeni bir anayasa yapımının faydalı olacağına dair şu gerekçeler ileri sürülmüştür: İlk olarak Türkiye'nin sivil bir anayasası, Türkiye'nin demokratik rüştünü ispatlaması yönüyle önemlidir (Arslan, 2009: 9). İkincisi, yeni anayasa süreci, Türkiye'nin yıllardır çözülemeyen sorunları üzerinde tarafların bu sorunları tartışabileceği bir platform işlevi görebilir (Gönenç, 2011: 2). Üçüncüsü, içeriği büyük ölçüde değiştirilmiş olmasına rağmen gerek psikolojik ve sembolik gerek içerik açısından 1980 Darbesinin izlerinin silinebilmesi için yeni bir anayasa gereklidir (Özbudun, 2013: s.32; İba, 2018: s.49). Zira, Anayasa'nın halen yasakçı, otoriter ve vesayetçi ruhunu devam ettirdiği düşünülmektedir (Arslan, 2009: 10; Bilir, 2012: 4; Tunç, 2012: 85). Dördüncüsü, anayasa

hukukunun gelişimi ve anayasa yazım tekniğindeki sorunlar, daha işlevsel bir anayasa ihtiyacını ortaya koymaktadır (Gönenç, 2011: 3). Beşincisi, 1982 Anayasası'nın birçok değişikliğe uğraması nedeniyle anayasanın bütünlüğünün bozulmasıdır (Bilir, 2012: 7). Altıncısı, 1982 Anayasası'nın birçok hükmünün belirli bir etnik ve kültürel imayı barındırması nedeniyle anayasal çoğulculuk açısından sorunlu olduğu ve bu anayasal değişimin de ancak yeni bir anayasa ile mümkün olabileceğidir (Yokuş, 2013: 187-195).

Karşıt gruptakilerin görüşleri ise daha ayrıntılı olarak şu şekilde belirtilebilir. Bozkurt (2018: 236), anayasa yapımına girişilmesinin anlamlı olabilmesi için veya ortaya çıkacak olan anayasayı yeni olarak adlandırabilmek için Anayasa'nın ilk üç maddesindeki değiştirilemeyen maddelere dokunulması veya toplumun çoğunluğunca kabul görmeyen taleplere anayasada yer verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bozkurt, yaptığı alan araştırması neticesinde ulaştığı verileri de dikkate alarak değiştirilemeyen maddelerin içeriği ve vatandaşlık tanımı gibi konularda toplumun çoğunluğu arasında bir uzlaşı olduğunu ileri sürer. Buradan hareketle, yeni anayasa ihtiyacının şu an için bulunmadığını savunmaktadır (Bozkurt, 2018: 236). Gözler ise 1982 Anayasası'na yöneltilen eleştirilerin aslında hukuki değil siyasi olduğunu belirtmektedir. Gözler'e (2001: 101) göre 1982 Anayasası'nı kötüleyenler, Anayasa'nın hukuk devletine, demokrasiye ve insan haklarına aykırı olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak, Gözler, bu iddiaların aksine 1982 Anayasası'nın bunlara aykırı olmadığını, asıl aykırı olduğu şeyin bazı hakim çevrelerdeki siyasal ideoloji olduğunu belirtmektedir. 1982 Anayasası'nda gerçekleştirilen 2001 değişikliklerinin esaslı değişiklikler olmadığını ve bazı çevreleri tatmin etme gayesine hizmet ettiğini savunmaktadır (Gözler, 2001: 102). Ergül (2013: 765), Türkiye'de bugün yapılacak bir anayasa ile temel hak ve hürriyet sorunsalının çözülemeyeceğini; bunun, öncelikle halkın temel hak ve hürriyetlere olan inancının sorgulanabilir olmasından, sonrasında ise siyasal aktörlerin temel hak ve hürriyetlere ilişkin performansından ileri geldiğini belirtir.

Bizim kanaatimiz ise şu şekildedir: 2011 yılında ivme kazanan yeni anayasa yapımı çalışmaları döneminde, 1982 Anayasası yerine yeni bir anayasa yapılması çağrısı, neredeyse bütün siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve düşünce çevreleri tarafından yapılmış ve halkın çoğunluğu tarafından desteklenmişti (Eren, 2013: 245; Hakyemez, 2013: 217). Kamuoyundaki bu uzlaşının sebebi büyük ölçüde 1982 Anayasası'nın askeri cunta tarafından halkın ve temsilcilerinin dışlandığı bir süreçte yapılmış olmasından kaynaklanmaktaydı. Bunun da ötesinde, 1982 Anayasası sadece yapım süreci açısından değil içerik olarak da daha kabul edildiği andan itibaren büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Bu nedenle, Anayasa, bazıları geniş kapsamlı olmakla birlikte birçok defa değişikliğe uğramış, bunun neticesinde ilk halinden oldukça uzaklaşmıştır (Teziç, 2013: 199).

Özellikle, 2017 Anayasa değişiklikleri, yeni bir hükümet sistemi öngörerek anayasal sistemin işleyişini (yasama, yürütme ve yargı ilişkileri açısından) temelden değiştirmiştir. Ancak, bu değişikliklerin hiçbirisi, özellikle iktidar kanadı olmak üzere, 1982 Anayasası'nın siyasiler, düşünürler ve halk nazarındaki itibarını arttıramamıştır (Uzun, 2021; Duran, 2021; Miş, 2021). Çünkü, onlar için, 1982 Anayasası'nın içerik olarak eleştirilmesine yol açan ideoloji, devlet-din ilişkileri, devletin birey karşısındaki konumu, dil ve vatandaşlık, değiştirilemez maddeler gibi hükümler temelde geçerliliklerini korumaktadır (Yazıcıoğlu, 2013: 581-520). Bu nedenle, yeni anayasa gündemi, büyük olasılıkla halkın kendisi tarafından yeni bir anayasa yapılana kadar düşmeyecektir.

Kurulduğu andan itibaren yeni bir sivil anayasanın yapılması gerekliliğini belirten Ak Parti, 2021 yılında sivil bir anayasa yapımının gerekliliğini yeniden gündeme getirmiştir (Tögel, 2021: 3588). Ayrıca, Cumhurbaşkanı Erdoğan, 1 Ekim 2021 tarihli Meclis konuşmasında diğer siyasi partilerden de kendi anayasa tekliflerini en kısa sürede kamuoyu ile paylaşmaları çağrısında bulunmuştur (AA, 2021). Ak Parti'nin refiki MHP, bu çağrıya olumlu karşılık vererek bir anayasa taslağını kamuoyu ile paylaşmıştır. Ancak, gerek Ak Parti'nin yeni anayasa çağrısı gerek MHP'nin yeni anayasa taslağı diğer siyasi partiler tarafından reddedilmiş ve ağır ekonomik bunalım karşısında iktidarın gündem değiştirme stratejisi olarak değerlendirilmiştir (Gazeteduvar, 2021). Muhalefet, iktidarın anayasa değişikliğini tek başlarına gerçekleştirme yetersayısına sahip olmadığını belirterek yeni bir anayasa yerine seçim talebini dile getirmiştir (Cumhuriyet, 2021). Bununla birlikte, çoğu muhalefet partisi devam eden süreçte (12 Şubat 2022'de) bir araya gelerek bir diyalog ve birlikte çalışma süreci başlatmıştır. 28 Şubat 2022'de altı muhalefet partisi lideri tekrar bir araya gelerek "güçlendirilmiş parlamenter sistem" mutabakatını imzalamış ve çalışma gruplarının kurulması yönünde görüş beyan etmişlerdir. Görünen o ki, muhalefet yeni bir anayasa yapma arzusu taşısa dahi bu arzusunu 2023 seçimleri öncesinde değil, 2023 seçimleri sonrasında kendilerinin hakim olduğu yeni siyasal konjonktürde yapmak isteyecektir.

Aralarında Eski Adalet Bakanı Abdulhamit Gül'ün de bulunduğu Ak Parti'nin üst düzey yöneticileri yeni anayasa çalışması hakkında kamuoyuna bazı demeçler vermişlerdir. Abdulhamit Gül'ün açıklamaları, yapılacak yeni anayasanın daha özgürlükçü ve daha demokratik olacağını ifade etmektedir (TRTHaber, 2022). Anlaşılan o ki, yeni anayasa, Ak Partili yöneticilerin ifadeleri dikkate alındığında liberal demokratik anayasacılığın felsefesini yansıtacaktır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2011 yılında Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte otoriter liderlerini deviren ülkelere laiklik çağrısı yaptığı hatırlandığında, yeni sivil anayasada da laiklik ilkesi devletin temel nitelikleri arasında yer alacaktır (Deutsche Welle, 2011). Ak Parti sonraki yıllarda imam-hatip ortaokullarının açılması, memurlara başörtüsü

serbestisi getirilmesi, cuma namazı düzenlemesi ve müftü nikahı gibi din ve vicdan özgürlüğünü genişletici adımlar atmasına rağmen demokratik laiklik veya pasif laiklik anlayışı çerçevesinde politikalar üretmeye, dinsel talepleri bu laiklik anlayışının izin verdiği ölçüde gerçekleştirmeye devam edeceği görünmektedir. Böyle bir laiklik konseptinin din ve vicdan hürriyetinin bütün boyutlarını gerçekleştirmeyeceği açıktır. Daha açık bir anlatımla, Müslüman vatandaşların kendi dini ilke, kural, değer ve hedefleri doğrultusunda yaşayabilecekleri bir toplum hayali suya düşecektir. Laik bir demokratik düzen, müslüman vatandaşların dini ve dünyevi ideallerinin aleyhine ve zararına işlemeye devam edecektir. Şuana kadar iktidar kanadında bazı istisnai sesler dışında laiklik ilkesinin tartışılacağına veya kaldırılacağına dair bir gündem oluşturulmamıştır. Ak Parti, Müslümanların dini değer, ilke ve kurallarının korunmasının önündeki en büyük engel olan laiklik ilkesini kaldıracağını söylemesi halinde yeni anayasa anlamlı ve yeni niteliğine kavuşacaktır. Aksi taktirde, yıllardır yapılması gerektiği en üst düzeyden dile getirilen yeni anayasa da 1982 Anayasası'nın 2'nci maddesindeki "demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti" ibaresi varlığını muhtemelen koruyacaktır.

Peki, anayasal sistemin temel nitelikleri dışında yeni anayasada bir değişiklik yapılabilmesi mümkün müdür? Özellikle bazı çevrelerce sıklıkla eleştirilen ideoloji, dil, vatandaşlık, din ve devlet işleri, başlangıç hükümleri, değiştirilemez maddeler gibi hükümlerde yeni anayasada bir değişiklik yapılabilmesi mümkün müdür?

Türkiye'deki mevcut siyasi ortam ve aktörler dikkate alındığında Anayasa'daki baskın Atatürkçü ideolojiye yapılan referansların Anayasa'dan çıkartılması mümkün gözükmemektedir. Ak Parti'nin şu anki söylemleri arasında şimdilik böyle bir amacın da bulunduğunu söyleyemeyiz. Bu konu hakkında sol ve sağ merkez muhalefet partilerinin tutumu ortada olmakla birlikte, Cumhur ittifakının diğer partisi MHP, kamuoyuna paylaştığı söylemleriyle muhalefet partilerinden farklı bir tutum sergilemeyecektir. Diğer taraftan, toplum nazarında da Atatürkçü ideolojik referansların ortadan kaldırılması, toplumun belirli kesimleri tarafından büyük bir tepki ile karşılanabilir. İktidar blokunun oy oranı ve mevcut siyasi aktörler dikkate alındığında bu tepki ve direncin aşılabilmesi zor gözükmektedir. Ancak, en nihayetinde kararı sandıkta halk verecektir. Laiklik ilkesinde olduğu gibi ideolojik referansların bulunmadığı bir taslak anayasa metninin tartışılması, yeni anayasa sürecini yaşanmaya değer kılacaktır.

Ayrıca, vatandaşlık ve dil sorunları ile ilgili olarak kapsayıcı bir anayasal kimlik ve dil talebinin karşılanması yine benzer bir direnci ortaya koyabilir. Ak Parti'nin bu yönde adımlar atabileceği düşünülse dahi, diğer siyasal aktörlerin tavırları dikkate alındığında bu yönde bir değişim de büyük bir

tepki ve direnç ile sonuçlanabilir. Diğer taraftan, hükümet sistemi açısından yeni bir anayasa yapımı, Cumhur ittifakı dışındaki partiler için kaçırılmaz bir fırsat olarak düşünülebilirse de tarafların kendi hükümet sistemlerindeki ısrarı anayasa yapım sürecini çıkmaza sokabilir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin uygulandığı ilk dönemde Ak Parti'nin siyasal ve ekonomik istikrarsızlık ile boğuşması, eleştirilerin yönünü, muhalefet partilerinin de yönlendirmesiyle Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine çevirmiştir. Nitekim muhalefet partilerinin güçlendirilmiş parlamenter sistem projelerini de sunmasıyla beraber safların daha da netleştiği ve keskinleştiği görülmektedir. Sonuç olarak, hükümet sistemi tercihindeki bu derin anlaşmazlık, anayasa yapım sürecinin terk edilmesine yol açabilecektir.

Bu düşünceler çerçevesinde, gerek siyasal elitler gerek toplum açısından mevcut anayasal paradigmanın şimdilik değişmediğini, dolayısıyla liberal ve laik bir anayasal düzen inşa edileceğini öngörmek yanlış olmayacaktır. Çünkü, Türkiye fikirsel ve eylemsel alanda bir kırılma yaşamamıştır ve farklı bir hukuk ve toplum idealine sahip değildir. Yeni anayasa, büyük vurgularla sivil nitelemesini elde etse dahi Türkiye anayasacılığının Batılı çizgisinden bir sapma veya kopma söz konusu olmayacaktır. Yapılmak istendiği söylenen anayasa, ne kadar halkın tarih, inanç ve değerlerini yansıtacaktır? Mila Versteeg (2018: 128), bazı ülkelerin anayasalarını inceleyerek, anayasaların halkın değer ve yaşantılarını yansıtmadığını, hatta zıt hükümler içerdiğini savunarak bu durumu ifade etmek amacıyla "halka ait olmayan olmayan anayasacılık" (*unpopular constitutionalism*) kavramını kullanmaktadır. Anayasacılık türleri arasında sayılan (Ninet & Tuhsnet, 2015: 13-19) ve Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerde sıklıkla tartışılan İslami anayasacılık, ne siyasal elitler ne de toplumun çoğunluğu tarafından gündeme getirilmektedir. O halde, yeni bir anayasa yapımına ne gerek vardır? Daha açık anlatımla, yeni anayasa ile Türkiye'nin siyasal, hukuki, ekonomik ve sosyal olumlu sonuçlara sahip olacağını zannetmek bütün sorunların anayasa ile çözüleceğini varsayan bir anayasacılık fetişizmi düşüncesinin yansımasından başka değildir. Eren (2013: 246-247) de yeni anayasanın, mevcut anayasadan önemli bir kopuşu ifade etmeyeceğini, Türkiye'nin iç dinamiklerinin ve uluslararası konjonktürün şu anlık buna uygun olmadığını ileri sürmektedir.

Diğer taraftan, burada, 1982 Anayasası'nın, yapılacak sivil anayasa ile ne derece farklı olacağı tartışmasını hukuki zeminde yürütmek elzemdir. Zira, yeni anayasa, eski anayasa ile büyük ölçüde aynı olacaksa, bu doğrultuda aynı ilke, değer ve hedefleri takip edecekse yeni anayasaya ihtiyaç yoktur.

1982 Anayasası kırk yıllık yürürlük tarihinde önemli birçok değişiklik geçirmiştir. Anayasa haliyle ilk yayımlandığı şeklinden oldukça uzaktır. Anayasa'nın elden geçirilmemiş pek az bir noktası kalmıştır. Bu önemli değişiklikler kapsamında; 2001 değişiklikleri ile temel hak ve hürriyetlerin

sınırlandırılması güvenceleri arttırılmış; 2010 anayasa değişiklikleri ile HSYK (Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu) ve Anayasa Mahkemesi yeniden dizayn edilmiş ve sonrasında 2017 değişiklikleri ile Ak Parti'nin istediği şekle büründürülmüş; bir vesayet organı olarak düşünülen Milli Güvenlik Konseyinin oluşumu ve aldığı kararların etkisi sivil demokrasiye uygun olacak şekilde değiştirilmiş; askeri yargının silinmesi kapsamında Askeri Yargıtay ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca, bireysel temel hak yargılamasına imkan veren Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkanı tanınmış ve 2012 yılında bireysel başvurular kabul edilmeye başlanmıştır. Son olarak Türkiye, Ak Parti'nin, çok büyük bir arzuyla istediği başkanlık sistemine (cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi) 2017 değişiklikleri ile geçiş yapmıştır. Görüldüğü üzere 1982 Anayasası, yapılan değişiklikler kapsamında eleştirilen birçok maddesinden kurtulmuştur.

Hiç şüphesiz, anayasa değişikliklerinin tamamının bütün kesimlerce benimsendiğini söyleyemeyiz. Özellikle, Başkanlık sistemine geçilmesi, HSYK ve Anayasa Mahkemesi üye sayılarının ve üyelerinin seçilme usulünün değiştirilmesi muhalefet tarafından demokratik olmadığı yönünde eleştirilere maruz kalmıştır (Can: 2021). Özellikle cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişi öngören 2017 Anayasa değişiklikleri halkoylamasında az bir farkla kabul edilmiştir. Bu tartışmalı anayasa değişikliklerine rağmen, 2000 yılının başlarından itibaren hukuk düzenimizi uluslararası hukuka uyumlulaştırma süreci artarak devam etmiştir. 2004 Anayasa değişikliği ile Anayasa'nın 90'ıncı maddesinde, temel hak ve hürriyete ilişkin uluslararası andlaşmalar ile kanun arasında bir çatışmanın bulunması durumunda uluslararası andlaşma hükümlerinin uygulanacağı belirtilerek uluslararası hukuka öncelik verilmiştir. Ardından, AİHM'in ihlal kararı vermesi halinde bu kararın bir yeniden yargılama nedeni kabul edileceği usul kanunlarına eklenmiştir. Son olarak, az önce belirtildiği gibi, AİHM'e giden dosyaları azaltmak amacıyla, bir kamu gücü eylemiyle AİHS ve Anayasa'nın ortak koruduğu temel hak ve hürriyetlerin ihlali iddiaların incelenmesini öngören bireysel başvuru usulü kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, verdiği bireysel başvuru kararlarında, AİHM'in temel hak ve hürriyet sınırlandırılmasında uyguladığı ölçütleri benimseyerek büyük ölçüde AİHM'i takip etmektedir. Bütün bu anayasal gelişmeler çerçevesinde bir anayasal demokraside sahip olması gerekli ilke ve kurumların büyük ölçüde var olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Eğer anayasacılık ilkelerine dayanan demokratik bir anayasa inşa edilmek isteniyorsa bu inşanın içeriğinin çerçevesi büyük ölçüde çizilmiştir. Başka bir deyişle, Batılı anlamda demokratik bir anayasal inşanın içeriği, ülkenin kendi bağlamından ortaya çıkan farklılıklar ve anayasacılık içinde kalınarak siyasal tercihe bırakılan tercihler (üniter/federal, başkanlık/parlamenter, vs.) bir kenara koyulacak olursa belirlidir. Bu yolun takip edilmesi ise

hiç değilse rejimin temelleri anlamında yeni anayasa ile eski anayasayı birbirine benzetecektir. 2007 yılında Ak Parti tarafından akademisyenlere hazırlatılan "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Önerisi" başlıklı anayasa taslağının da birçok hükmünün 1982 Anayasası'ndaki hükümlerle aynı olduğu görülmüştür (Bozkurt, 2018: 264). Benzer şekilde, Orta Doğu coğrafyasında 2011 Arap ayaklanmalarında Mısır'da Hüsnü Mübarek'in devrilmesi sonrasında Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi tarafından yayımlanan 30 Mart 2011 tarihli Anayasal bildiri gerek form gerek içerik itibarıyla 1971 Mısır Anayasası ile sürekliliği devam ettirmesi nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır (Sultany, 2017: 248).

Anayasanın temel ilke ve kurumları dışında özellikle anayasada yer alan ideolojik unsurlar, anayasanın toplumun bütün kesimleri tarafından kucaklanılmasını ve içselleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bunun yanında, toplumdaki bazı grupların anayasal talepleri de mevcut anayasaya yönelik eleştirileri artırmakta ve meşruluğunu zedelemektedir. Ayrıca, şu anda hükümet sistemi tercihine yönelik tartışmalar da siyasi elitler arasında oldukça alevlenmiştir. Bütün bunlar yeni bir anayasa yapılmasını gerektirebilecek niteliktedir. Ancak, bu düzenlemeler, meclisteki siyasi partilerin uzlaşısı ve toplumun onayı halinde anayasa değişiklikleri ile de gerçekleştirilebilir. Ayrıca, anayasanın sistematiğinin bozulduğu iddiaları ise anayasanın bir bütün halinde ele alındığı bir çalışma ile giderilebilir (Bozkurt, 2018: 264).

III. Mevcut Konjonktürde Yeni Bir Anayasa Çağrısı Ne Anlama Gelmektedir?

Yukarıda izah etmeye çalışıldığı üzere mevcut anayasanın problemli hususlarını kabul etmekle birlikte Türkiye'de yeni bir anayasal perspektifin ortaya çıkmaması karşısında yeni bir anayasa yapımının maliyetine neden girişileceği sorusu cevaplanmalıdır. Yeni bir anayasa yapım süreci, özellikle Türkiye gibi siyasal kutuplaşma ve bölünmenin bulunduğu ülkelerde toplumdaki mevcut kutuplaşma ve uyuşmazlıkları derinleştirebilir (Brown, 2018: 43). Ayrıca, anayasa yapım sürecinin uzunluğu dikkate alındığında yeni anayasaya ilişkin tartışmalar, sosyal ve ekonomik sorunların önüne geçerek bu sorunların ihmal edilmesine yol açabilir. O halde, iktidar bloku, istediği kapsamlı anayasa değişikliklerini gerçekleştirmeyi başarmasına rağmen yeni bir anayasa çağrısı ne anlama gelmektedir?

2021 yılının başlarında yeniden dillendirilen yeni anayasa çağrılarının altında yatan nedenlere ilişkin doktrinde çok az çalışma bulunmaktadır. Yeni anayasa çağrısını faydalı bulan ve bu imkanın değerlendirilmesi gerektiğini belirten yazarlar yer alsa da (Duran, 2021; Uzun, 2021) çoğu yazar şu konjonktürde bu çağrıyı olumlu bulmamaktadır. Rıza Türmen, iktidar blokunun anayasayı doğrudan değiştirme veya referanduma

götürme yetersayısına sahip olmadığını hatırlatarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yeni anayasa yapımı çağrısını onun siyasi manevralar dizisinin bir parçası olarak değerlendirir (Türmen, 2021). İktidar blokunun otoriter yolundan dönmeyerek özgürlükçü ve demokratik bir anayasa yapamayacağını, dolayısıyla parlamenter bir demokrasi isteyen muhalefetin geniş bir katılımla yeni bir anayasa yapımına girişmesi gerektiğini ileri sürer. Osman Can, iktidar blokunun yeni anayasa isteğinin liberal anayasacılığa aykırı birçok saike dayanabileceğini ileri sürer. İktidar blokunun yeni anayasa ile ademi merkeziyetçiliği azaltabileceğini, kendisine engel olduğunu düşündüğü Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarınının etkisini törpüleyebileceğini, devletin bölünmezliği ve milli ve manevi değerler vurgusuyla temel hak ve hürriyetleri zayıflatabileceğini ifade eder. Bunun yanında, yeni anayasada, Cumhurbaşkanlığı makamına seçilebilme şartlarında (iki defadan fazla seçilememe ve %50 seçilme oranı gibi) değişiklik yapma veya parlamenter sisteme geri dönüş yaparak baraj ve seçim sistemi düzenlemeleriyle başbakanlığı ele geçirme ihtimallerini de dillendirmektedir (Can, 2021). Tolga Şirin de mevcut siyasi iktidarın yeni anayasa çağrısının altında yatan neden olarak laikliğin revizyonu, Anayasa Mahkemesini yeniden düzenleme, ölüm cezasının getirilmesi, Cumhurbaşkanının seçilme oranının düşürülmesi gibi on nedeni ihtimal dahilinde sıralamaktadır (Şirin, 2021b).

Kanaatimizce, sadece iktidar blokunun değil, diğer siyasi partilerin de sivil anayasa ısrarı, mevcut konjonktür çerçevesinde belirttiğimiz gerekçeler dikkate alındığında bir *etiketten* öteye geçemeyecektir[2]. Daha açık bir ifadeyle, sivil anayasa arayışı neticesinde yapılacak yeni anayasa, "darbe anayasasından kurtulduk ve sivil bir anayasa yapmayı biz başardık" şeklinde bir siyasi propaganda malzemesi imkanı sunacaktır. Bu nedenle, yeni anayasa, gerçekte etkisini hukuki alandan ziyade siyasal alanda gösterecektir. Hiç şüphesiz, yeni anayasa ile sorunlu birçok nokta düzeltilerek daha istikrarlı ve etkin bir metin ortaya konulabilir. Ancak, bu düzeltme, anayasanın temel sütunlarına yönelik olmaması yönüyle büyük ölçüde bir siyasi reklam aracına dönüşecektir. Ayrıca, covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik koşulların daha da ağırlaşması ve 2023 seçimlerinin yaklaşması muhalefet partilerince gündemi değiştirme stratejisi olarak da algılanmaktadır.

Yeni anayasa yapımı, siyasi reklam aracı işlevinin yanında, özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olmasının önünü açabilecek bir işlevi de ortaya koyabilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2023'te yeniden Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyacağı gerçeği, Erdoğan'ın aday olup olamayacağı yönünde siyasette ve akademide tartışmalara yol açmıştır. Çünkü, 2017 Anayasa değişiklikleri ile birlikte yeni bir hükümet sistemine

2 Bu görüşü ilk kez yüksek lisans dersinde Prof. Dr. Kemal Gözler'den duyduğumu belirtmeliyim. Makalenin yazılmasının çıkış noktası olan bu fikrin sahibine hakkını teslim etmem gerekir.

geçilmesine rağmen, Anayasa'nın 101'inci maddesindeki "bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir" hükmünün mevcut Cumhurbaşkanı Erdoğan'a uygulanmaması amacıyla istisnai bir düzenlemeye gidilmemişti. Doktrindeki bir görüş, yeni bir sisteme geçilmesi nedeniyle sürelerin mevcut cumhurbaşkanı için de sıfırlandığını, çünkü mevcut Cumhurbaşkanının ilk kez başkan seçildiğini ileri sürmüştür (Eren, 2018). Diğer bir görüş ise 2017 Anayasa değişiklikleri ile hükümet sistemi değişmesine rağmen Cumhurbaşkanının dönem sınırlamasına ilişkin kuralda bir değişiklik yapılmadığını, iki defa seçilebilme sınırlamasının aynen kaldığını, üstelik Cumhurbaşkanı Erdoğan için istisnai bir düzenlemeye gidilmediği gerekçesiyle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2023'te aday olamayacağını ileri sürmektedir (Şirin, 2021a). Bu görüştekilere göre Recep Tayyip Erdoğan'ın yeniden Cumhurbaşkanı adayı olabilmesinin tek yolu, Anayasa'nın 116'ncı maddesi gereğince TBMM'nin üye tamsayısının beşte üç çoğunluğuyla seçimleri yenilemesi durumudur. Bu taktirde, TBMM ile beraber yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mevcut Cumhurbaşkanı bir kez daha aday olabilir. Her ne kadar doktrinde Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığına ilişkin görev yapabileceği süre üzerinde tartışma bulunsa da mevcut Yüksek Seçim Kurulunun geçmiş uygulamaları hatırlandığında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın adaylık başvurusunu onaylayacağı muhtemeldir. Bunun da ötesinde, yeni bir anayasanın yürürlüğe girmesiyle şu anda iddia edildiği gibi Erdoğan'ın görev sürelerinin sıfırlanacağı görüşü ortaya atılabilir. Nitekim Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum, 4 Aralık 2021 tarihinde yaptığı bir konuşmada Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı bir 20 yıl daha Cumhurbaşkanı yapacaklarını ifade etmiştir (Ensonhaber, 2021). Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum'un bu iddiasının gerçekleşebilmesi ancak yeni bir anayasa veya anayasa değişikliği ile mümkündür. Bu idealin yeni anayasa yapımı yoluyla gerçekleştirilmesi tartışmalara daha az yol açacağından bu yolun tercih edilebilirliği ihtimal dahilindedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 1 Ekim 2021 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmasında yeni anayasanın, mümkün olursa meclisin tamamının uzlaşısı içinde yapılacağını ifade etmiştir (AA, 2021). 2011 ila 2015 yılları arasındaki Anayasa Uzlaşma Komisyonu tecrübesi istisna olarak bir kenarda tutulacak olursa -oybirliği şartının arandığı bir süreçti- Ak Parti'nin gerçekleştirdiği anayasa değişikliği süreçlerindeki tutumu tartışmalara yol açmaktadır. Ak Parti, başörtüsü özgürlüğü problemini anayasal güvenceye kavuşturarak çözme arayışını temsil eden 2008 Anayasa değişikliğinde, MHP'nin de desteğiyle meclisin büyük çoğunluğunu elde etmesi karşısında, içeriksel bir anlaşmazlık içinde bulunduğu CHP ile uzlaşı veya pazarlık arayışına girmemişti. 2010 Anayasa değişikliklerinde Ak Parti, yine, gerek anayasa değişikliği tasarısının hazırlanması sürecinde gerek Komisyon ve Genel Kurul sürecinde bir uzlaşı arayışı içinde olmamıştır. Ak Parti'nin daha üst perdeden eleştirilere maruz kaldığı asıl tali kurucu iktidar eylemi

ise 2017 Anayasa değişiklikleridir. Bu anayasa değişikliği süreci anayasa yapım sürecine ilişkin literatürde vurgulanan kapsayıcılık, katılımcılık, konsensus ve şeffaflık ilkeleri (Gülener, 2011: 202; Brown, 2018: 29) yönünden oldukça problemlidir. Öncelikle, 2017 Anayasa değişikliği tasarısı, sadece Ak Parti'nin kendisi tarafından hazırlanmış olup diğer siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşlarının ve halkın görüşleri alınmamıştır. Tasarı, hazırlanması aşamasında, bu yönüyle birçok farklı siyasi partinin dolayısıyla toplumun farklı görüşlerinin kapsayıcılığından ve katılımından yoksun kalmıştır. İkinci olarak halkın doğrudan anayasa yapım sürecine katılımı, sadece evet veya hayır yanıtını verebileceği halkoylamasıyla gerçekleşmiştir. Son olarak, kamuoyunda söz konusu tasarının Ak Partili üst düzey yöneticiler tarafından hazırlandığı belirtilmesine ve bu konuda öne çıkan Ak Partili anayasa hukukçuları (Mustafa Şentop ve Burhan Kuzu gibi) bulunmasına rağmen bu tasarının kim tarafından veya hangi kurul tarafından yahut hangi düşünce kuruluşu tarafından hazırlandığı açıklanmamıştır. 2017 değişikliği sürecini yakından takip etmeme ve yukarıda belirttiğim iki anayasa hukukçusunun anayasa değişikliği hakkında halka yaptığı konuşmaları (Birlik Vakfı, 2017; Bursada Bugün, 2017) bizatihi dinlememe rağmen söz konusu tasarının şu komite veya bu kişiler tarafından hazırlandığına dair bir malumata sahip olamadım. 2017 Anayasa değişikliği bu yönüyle karanlıkta kalmıştır. Daha ötesi, anayasa değişikliği hakkındaki halkoylamasının yapılacağı zamana kadarki süreç, hükümet sistemi tercihinden daha çok bir seçim havasına büründürülerek iktidar oylamasına dönüştürülmüştür. Ayrıca, bazı dini kimliğe sahip kişilerin, müslümanların referandumda evet yönünde oy kullanmalarının farz olduğunu belirten beyanatları (Karaman, 2017) karşısında şaşkına dönmemek mümkün değildir. Zira, İslam dininin açıkça başkanlık veya parlamenter sistem tercihi söz konusu değildir.

Sonuç olarak, gerçekleştirilen 2017 Anayasa değişikliği süreci hatırlandığında ve ülkenin içinde bulunduğu siyasal kutuplaşma dikkate alındığında yeni bir anayasa yapım sürecinin gerek yöntem gerek içerik anlamında birçok kusura sahip olacağı gözükmektedir.

Sonuç

Yürürlükteki anayasa olan 1982 Anayasası, 1980 darbesi sonrasında halkın, siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin katılımı olmaksızın darbeci askerlerin oluşturduğu Milli Güvenlik Konseyi tarafından yapılmıştır. Anayasa, bugüne kadar dar veya geniş kapsamlı olmak üzere tam 19 kez değiştirilmiştir. 1982 Anayasası bu değişiklikler neticesinde ilk halinden oldukça uzak bir görüntü ortaya koysa da Anayasa'ya yöneltilen eleştiriler devam etmektedir. 20 yıldır iktidarda olan Ak Parti, 2010 ve 2017 yıllarında geniş kapsamlı iki büyük anayasa değişikliğini istediği

şekilde gerçekleştirebilmesine rağmen yeni (sivil) bir anayasa yapma hedefinden vazgeçmemiştir. Ak Parti özellikle 2017 Anayasa değişikliği ile istediği hükümet sistemi olan başkanlık sistemine geçişi başarmıştır. Ancak, 2021 yılında, demokratik ve özgürlükçü sivil bir anayasa yapma isteği kamuoyuna açıklanarak sivil anayasa arayışları yeniden Türkiye'nin gündemine oturmuştur. İşte bu çalışmada Türkiye'nin yeni anayasaya ihtiyaç duyup duymadığı, bu ihtiyacın varlığı halinde yeni anayasa için doğru bir zamanlama olup olmadığı sorunu tartışılmıştır.

Türkiye örneğinde yeni bir anayasa yapımı gündemi mevcut konjonktür çerçevesinde gerçekçi, anlamlı ve yenilikçi değildir. Mevcut siyasal aktörlerin ve toplumun genel siyasal ve hukuki eğilimleri dikkate alındığında Türkiye'nin laik, demokratik, sosyal bir hukuk devleti perspektifinden sapmayacağı aşikardır. Zira, Türkiye'de Batılı liberal anayasacılık dışında farklı bir anayasacılık paradigması ortaya çıkmamıştır. Eğer yeni anayasa liberal demokratik anayasacılık içinde konumlandırılacaksa bu anayasacılığı inşa edecek olan unsurlar belirlidir. Dolayısıyla yeni yapılacak anayasa, hukuk devleti, yargı bağımsızlığı, hesap verilebilirlik, anayasa yargısı, temel hak ve hürriyetler gibi temel ilke ve değerlere yer vermesi gerekir. Nitekim, bu anayasacılık ilkelerine yer verilmesi kamunun yararını hedefleyen bir devlet aygıtı inşası için elzemdir (Barber, 2018: 10). Bu tasvir, yeni anayasayı eski anayasadan temel anlamda farklılaştırmayacaktır. O halde sorun anayasal hükümlerden ziyade, anayasal mekanizmaların doğru bir şekilde işletilememesidir. Bunların da ötesinde, yeni anayasa üzerinde ne siyasal aktörler arasında ne de halk nezdinde bir uzlaşı söz konusudur. Bu koşullar altında yeni bir anayasa yapım süreci, Türkiye toplumundaki bölünme ve kutuplaşmayı azaltmak yerine var olan uyuşmazlık ve sorunları arttırabilir.

Kaynakça

Anadolu Ajansı (2021). *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Yeni anayasa milletimize vereceğimiz en güzel 2023 hediyesi olacak*. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-yeni-anayasa-milletimize-verecegimiz-en-guzel-2023-hediyesi-olacak/2380220. (erişim tarihi: 16.02.2022).

Arslan, Z. (2009). *Yeni Anayasa: Türkiye'nin Bitmeyen Senfonisi*. Bilgesam Yayınları.

Barber N. (2018). *The Principles of Constitutionalism*. Oxford University Press, New York.

Bilir, F. (2012). *Yeni Anayasa Yeni Mutabakat*. Adalet Yayınevi, Ankara.

Birlik Vakfı (2017). *Cuma Meclisi: Prof. Dr. Mustafa Şentop*. https://www.bursabirlikvakfi.org/cuma-meclisi----prof-dr-mustafa-sentop-100h.html (erişim tarihi 13.05.2022).

Bozkurt, F. D. (2018). *Türkiye'nin Sivil Anayasa İhtiyacı*. Adalet Yayınevi, Ankara.

Brown, N. J. (2019). Constituting Constitutionalism: Lessons from the Arab World. *Revisiting the Arab Uprisings: The Politics of a Revolutionary Moment (29-43)*, Hurst&Company.

Bursada Bugün (2017). *Burhan Kuzu, Bursa'da yeni anayasayı anlattı*. https://www.bursadabugun.com/haber/burhan-kuzu-bursa-da-yeni-anayasayi-anlatti-798900.html (erişim tarihi 13.05.2022).

Can O. (2021). *Yeni Anayasa, Neden?*. Euronews: https://tr.euronews.com/2021/02/05/yeni-anayasa-neden-gorus (erişim tarihi 28.04.2022).

Cumhuriyet (2021). *Karamollaoğlu'ndan Bahçeli'ye 'Anayasa' Tepkisi: Zaten Onu İcraya Koyacak Gücün Yok*. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/karamollaoglundan-bahceliye-anayasa-tepkisi-zaten-onu-icraya-koyacak-gucun-yok-1833732 (erişim tarihi: 28.04.2022).

Deutsche Welle. (2011). *Mısır'da Erdoğan'a Laiklik Eleştirisi*. https://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rda-erdo%C4%9Fana-laiklik-ele%C5%9Ftirisi/a-15388018. (erişim tarihi: 16.02.2022).

Duran, B. (2021). *Anayasa İçin Üç İhtimal*. Kriter Dergisi, 55. https://kriterdergi.com/cerceve/anayasa-icin-uc-ihtimal (erişim tarihi 28.04.2022)

Ensonhaber (2021). *Murat Kurum: Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı yeni bir 20 yıl için Cumhurbaşkanı yapacağız*. https://www.ensonhaber.com/politika/murat-kurum-cumhurbaskani-erdogani-yeni-bir-20-yil-icin-cumhurbaskani-yapacagiz. (erişim tarihi: 18.02.2022).

Eren, A. (2018). *Mevcut Cumhurbaşkanı kaç defa seçilebilir?*. Kânûnî Esâsî: http://www.kanuniesasi.com/2018/07/23/mevcut-cumhurbaskani-kac-defa-secilebilir/ (erişim tarihi 17.02.2022)

Eren, A. (2013). Yeni Anayasa Çıkmazında Çözüm Halkın Hakemliğidir. *Yeni Türkiye*, 50, 244-247.

Ergül, O. (2013). Türkiye İçin Anayasa Yapım Vakti Mi?. *Yeni Türkiye*, 50, 759-765.

Gazeteduvar (2021). *MHP'nin anayasa çağrısına muhalefetten ret: Ciddiyetten uzak*. https://www.gazeteduvar.com.tr/mhpnin-anayasa-cagrisina-muhalefetten-ret-haber-1521346 (erişim tarihi: 28.04.2022).

Gönenç, L. (2013). Anayasa Yapım Sürecinde Temel Tercihler. *Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan (1071-1097)*, Ankara Üniversitesi Yayınları.

Gönenç, L. (2011). *Türkiye'de Katılımlı Anayasa Yapımına Doğru*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.

Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, Cilt 1*. Ekin Yayınları, Bursa.

Gözler, K. (2001). *Anayasa Değişikliği Gerekli Mi? 1982 Anayasası İçin Bir Savunma*. Ekin Yayınları, Bursa.

Gülener, S. (2011). Anayasa Yapımında Yeni Bir Paradigma: Kapsayıcı, Katılımcı, Uzlaşmacı Anayasa Yapım Süreçleri ve Çeşitli Örnekler. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25, 199-224.

Hakyemez, Y. Ş. (2013). Türkiye'nin Anayasa Sorunu ve Yeni Anayasanın Hazırlanması Sürecine İlişkin Notlar. *Yeni Türkiye*, 50, 213-219.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance. (2018). *Constitutional Beginnings: Making and Amending Constitutions*.https://www.idea.int/publications/catalogue/constitutional-beginnings-making-and-amending constitutions ((erişim tarihi 19.02.2022).

İba, Ş. (2018). Türkiye'de Yeni Anayasa Arayışları ve Parlamento'nun Rolü. *Yasama Dergisi*, 34, 47-61.

Karaman, H. (2017). Neyi Oyluyoruz?. Yeni Şafak: https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/neyi-oyluyoruz-2037309 (erişim tarihi 19.02.2022).

Miş, N. (2021). *1982 Anayasasını Niçin ve Nasıl Değiştirmeliyiz?*. Kriter Dergisi, 55. https://kriterdergi.com/siyaset/1982-anayasasini-nicin-ve-nasil-degistirmeliyiz (erişim tarihi 28.04.2022).

Ninet, A. A. & Tushnet, Mark. (2015). *The Arab Spring: An Essay on Revolution and Constitutionalism*. Edward Elgar Publishing.

Özbudun, E. (2013). Jon Elster, Anayasa Yapımı ve Türkiye Örneği. *Prof. Dr. Erdal Onar'a Armağan*, (19-36), Ankara Üniversitesi Yayınları.

Özbudun, E. (2012). Anayasa Yapımında Yöntem Sorunları, *Anayasa Hukuku Dergisi*, 1, 109-128.

Sultany, N. (2017). *Law and Revolution: Legitimacy and Constitutionalism After the Arab Spring*. Oxford University Press. New York.

Şirin, T. (2021a). *Recep Tayyip Erdoğan yeniden cumhurbaşkanı adayı olabilir mi?*. T24:https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sirin/recep-tayyip-erdogan-yeniden-cumhurbaskani-adayi-olabilir-mi,30518 (erişim tarihi 17.02.2022).

Şirin, T. (2021b). *"Yeni Anayasa" Arayışının Ardındaki Olası On Neden*. T24: https://t24.com.tr/yazarlar/tolga-sirin/yeni-anayasa-arayisinin-ardindaki-olasi-on-neden,29837 (erişim tarihi 28.04.2022).

Teziç, E. (2013). Yeni Bir Anayasa mı?. *Yeni Türkiye*, 50, 199-205.

Tögel, A. (2021). Constitutional Change in Turkey: Is a New Amendment Necessary?. *Legal Hukuk Dergisi*, 224, 3567-3596.

TRTHaber. (2022). *Bakan Gül: Türkiye'nin sivil ve demokratik yeni bir anayasa ihtiyacı açıktır*. https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-gul-turkiyenin-sivil-ve-demokratik-yeni-bir-anayasa-ihtiyaci-aciktir-643291.html. (erişim tarihi: 16.02.2022).

Tumay, M. (2015). *Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri ve Tunus Anayasası Örneği*, Yetkin Yayınları. Ankara.

Tunç, H. (2012). *Türkiye'de Anayasa Yenileme Süreci ve Temel Sorunlar*. Berikan Yayınevi. Ankara.

Türmen, R. (2021). *Yeni Bir Anayasa Mı?*. T24: https://t24.com.tr/yazarlar/riza-turmen/yeni-bir-anayasa-mi,29845 (erişim tarihi 28.04.2022).

Uluşahin, N. (2011). Kutuplaşmış Bir Siyasal Sistemde Anayasa Yapmanın Güçlükleri ve Türkiye'de Yeni Bir Temel Oydaşmaya Ulaşmayı Sağlayacak Çözüm Yolları. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 3 (1). 19-28.

Uzun, C. D. (2021). *Türkiye'nin Yeni Anayasa İhtiyacı ve Yöntem Arayışı*, Kriter Dergisi. 55. https://kriterdergi.com/siyaset/turkiyenin-yeni-anayasa-ihtiyaci-ve-yontem-arayisi (erişim tarihi 28.04.2022).

Versteeg, M. (2018). Popüler Olmayan Anayasacılık, çev. Şafak Evran Topuzkanamış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 125-197.

Yazıcıoğlu, İ. (2013). Beklentiler ve Gerçekler Arasında "Yeni Anayasa". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 24, 513-544.

Yokuş, S. (2013). *Türkiye'de Çatışma Çözümünde Anayasal Arayışlar*. Seçkin Yayınevi. Ankara.